

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора

Козачка Ярослава Вікторовича

про дисертацію Товт Ольги Олександрівни

«ІСТОРИЧНА ДРАМАТУРГІЯ М. КОСТОМАРОВА:

ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПОЕТИКА»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.01.01 – українська література

Тема, обрана Ольгою Товт для кандидатського дослідження, благородна і літературознавчо переконлива. Творчість Миколи Костомарова, як і його подвижницька наукова, просвітницька, націєтворча діяльність, ще й досі недостатньо поціновані. Хоча саме на початку ХІХ століття він разом із «братчиками» та іншими визначними українськими діячами закладав підвалини відродження незалежності України. Ця теза підтверджується, як на мене, надто скромним відзначенням українською державою 200-річчя від дня народження Миколи Костомарова. І в боротьбі за його творчу спадщину сусід-агресор, на жаль, робить значно більше.

Адже питання не тільки і не стільки в тому, щоб не замовчувати, на чому справедливо акцентує в дисертації Ольга Товт, а в тому, щоби популяризувати ідейно-художню, філософську, історичну й публіцистичну спадщину Миколи Костомарова, утверджувати наше право на неї, що сьогодні як ніколи потрібно суспільству й Україні.

Погоджуюся з автором дисертаційного дослідження в тому, що творчість Миколи Костомарова, незважаючи на наявні ґрунтовні наукові розвідки, ще далеко не повністю вивчена, що, безумовно, і засвідчує «перспективність й актуальність наукових розробок у напрямі всебічного осмислення художньої спадщини письменника». (Автореферат, с.1).Водночас

незаперечним є і той факт, що сьгоднішньому українському літературознавству не вистачає цілісного і системного вивчення драматургічної творчості Миколи Костомарова, власне, крізь призму естетики й поетики романтизму, яка досі розглядалася лише спорадично або ж дотично до іншої осмислюваної проблематики. Відтак актуальність запропонованого до захисту дослідження є переконливою. Саме естетика і поетика романтичного типу художнього мислення стали концепційно засадничими для дисертантки в аналізі драматургії М.Костомарова. Причому з нових, сучасних методологічних позицій. І в цьому, окрім актуальності, виявляється новизна рецензованої праці Ольги Товт.

Позитивне враження справляє не тільки розуміння авторкою неординарності й самобутності такого явища, як історична драматургія письменника, але й загалом значення такого типу сценічної літератури для повноти національної духовної спадщини, збагачення новими тематичними, жанрово-стильовими особливостями, впливу на подальший розвій української драматургії та театрального мистецтва кінця ХІХ – початку ХХ століття, пов'язаного з іменами М. Старицького, І. Карпенка-Карого, І. Франка, Лесі Українки, Л. Старицької-Черняхівської, В. Пачовського, С. Черкасенка, Г. Хоткевича, І. Кочерги, К. Буревія, Г. Лужницького та інших (с. 19).

Ще однією позитивною рисою наукової студії молодій дослідниці є її вміння чітко і послідовно визначити мету і завдання своєї літературознавчої праці. Вона мотивує кожен пункт (а їх аж десять) цієї системи завдань, обґрунтовано доводить їх необхідність у загальній структурі свого дисертаційного дослідження. Власне, звідси чіткість і конкретика об'єкта та предмета вивчення, визначення їх теоретико-методологічної основи і забезпечення методичного інструментарію.

У тексті дисертації відчувається залюбленість авторки у матеріал, а список джерел свідчить про те, що нею опрацьовано практично усі важливі для обраної теми наукові праці. Загалом звертаю увагу на цілісність і довершеність

автореферату дисертації, у якому важко віднайти зайву риторичку лише задля обсягу.

Справді, у дисертації Ольги Товт вперше здійснено системний аналіз драматургічної творчості Миколи Костомарова як окремого естетичного явища українського романтизму. Не в контексті лише напряму, жанру, традиції тощо, як це робилося традиційно, а в глибоко предметному науковому дослідженні, що синтезує у собі аналітику драматургії й розвиток романтичного типу художнього мислення в Україні перших десятиліть ХІХ століття.

Незважаючи на те, що окремі історики літератури, та й сам М.Костомаров у своїй «Автобіографії» дещо применшували естетичну цінність романтичних п'єс, надто ж раннього періоду, що стали об'єктом дослідження Ольги Олександрівни, їй вдалося відшукати безумовно цінні для дослідника деталі (історико-літературні, біографічні, теоретико-методологічні), виразні прийоми поетики, осмислити жанрову та тематичну своєрідність цієї частини творчості Миколи Костомарова. Вона чітко визначила естетичну нішу драматургії письменника як у контексті його творчості, так і в контексті літературного процесу доби.

Доречно зауважити, що цей контекстуальний підхід в осмисленні п'єс драматурга-романтика спостерігаємо не лише в одному із підрозділів дисертації, про що засвідчує його назва, а по суті в усіх трьох останніх розділах, у яких контекстуальність стає тлом для аналізу як історичної, так і «античної» драм автора. При цьому зазначимо, що для молодого дослідниці з позицій традиційних підходів бути в контексті драматургічно-сценічного життя минулого часу означає не що інше, як відповідати його особливостям і водночас бути цим контекстом.

Ольга Товт справедливо пише, що внаслідок історичних причин (підневільність української культури та української нації) наша історико-романтична п'єса початку ХІХ століття європейський контекст відчутно не формувала. І все ж європейські тенденції знаходили в ній відображення, які, хоч і запізнілі, були не вторинними механічними наслідуваннями, а органічним

і своєрідним концентрованим переживанням ідей європейського культурного розвитку в лоні національної літератури й мистецтва. Ця теза, це положення дисертантки є доволі переконливими в її аналізі драматургічної спадщини Миколи Костомарова. Я б навіть стверджував, що вони є основоположними в загальній концепції її наукової роботи.

Якщо ж говорити про структуру дисертаційного дослідження Ольги Товт, то вона (будова її студії) традиційна з огляду на специфіку такого типу літературознавчих праць: після теоретико-методологічного розділу логічно йдеться про з'ясування історико-літературних особливостей історичної романтичної драми, створеної Миколою Костомаровим. Власне, три останні розділи становлять чи не найбільшу наукову цінність. Та все ж і перший розділ має органічну з'єднувальність із наступними й несе в собі цікаві й цінні спостереження дисертантки. У цьому вона доволі переконливо аргументувала потребу з'ясування генези та особливостей жанру історичної драми як такої, визначення специфіки і критеріїв вивчення історичної драматургії, означення та розтлумачення таких теоретичних понять і категорій, як «історична правда», «художня правда», «історизм», «історична свідомість», «історична пам'ять», що характеризують художню історичну літературу, зокрема драматургію.

У наступних, практичних розділах Ольга Товт доречно і вдало використала цей поліаспектний теоретико-методологічний матеріал в аналізі драматургічної спадщини М. Костомарова. Переконливо, на мою думку, вона вибудовує другий розділ «Драматургія Миколи Костомарова як явище українського романтизму», де розглядається контекстуальний, історіософський та рецептивний дискурс драм автора в річищі естетики і поетики українського романтизму. Як справедливо зауважує дисертантка, у драматичній творчості письменника разом з іншими проблемами художньо переконливо розроблено й «концепцію провідника нації». «Вона (ця концепція. – Я. К.) просякнута романтичним духом і відображає уявлення митців-романтиків щодо ролі національних лідерів у визвольних народних змаганнях, виразно звучить в історичних працях» (с.78).

Науково достовірним є третій розділ дисертації «Проблематика і художня своєрідність драм Миколи Костомарова на сюжети з історії України», в якому ґрунтовно досліджено такі п'єси автора, як «Сава Чалий», «Переяславська ніч» та «Украинские сцены из 1649 года». Розглядаючи у цих творах особливості естетичної моделі історичної правди, у якій зчаста й переконливо постулюється драматургом думка про взаємозалежність та взаємопроникливість «історичної» та «художньої» правди, дослідниця тонко окреслює такі засоби поетики, що їх свідомо використовував письменник, як характеротворення, конфліктоструктурування, сюжетобудування тощо.

Логічним продовженням аналізу драматургічної творчості митця-романтика є четвертий розділ дисертації «Античні мотиви в драматургічній практиці Миколи Костомарова», де скрупульозному аналізу піддано такі п'єси автора, як «Кремуций Корд» та «Эллины Тавриды», в яких він художньо трансформував не лише античні сюжети й образи, а й вияскравив такі важливі, як б навіть стверджував, одвічні проблеми людського і суспільного буття, як «особистість у координатах імперської системи», «ідея свободи», «фемінність в історії» тощо. Важливо, що Ольга Товт, досліджуючи внутрішню і зовнішню структури драматичних творів художника слова, переконливо довела органічність їх поетики, зосібна образотворення, драматизації наскрізного дійства, діалогічність та монологічність мовлення й інші аспекти. Це, безумовно, робить її наукову студію не тільки ґрунтовною, а й, сказати б, панорамно-синтетичною, де вдало поєднано історико-літературний і теоретико-літературний матеріал.

У висновках дисертантка аргументовано підбиває підсумки своєї наукової праці. Вони – чіткі, доступні, посутньо відбивають відповіді на задекларовані авторкою рецензованої праці завдання. І при цьому зберігають наукову достовірність. І ще я помітив – такі висновки окреслюють коло перспективних проблем не тільки у вивченні творчості Миколи Костомарова, а й практичних перспектив у дослідженні як українського романтизму (його самоцінності та самодостатності), так і драматургічно-театрального життя в

національній культурі. До цього варто додати й таке спостереження над дисертацією Ольги Товт: вагомий перелік наукових конференцій, в роботі яких вона взяла участь (причому багато з них мали статус «міжнародних»), майже три сотні використаних джерел (чимало з них іноземними мовами), а також тринадцять публікацій (як апробація дисертаційної праці), з яких дві у фахових іноземних часописах.

Водночас, відзначаючи високий рівень виконаної роботи, хочу звернути увагу молодій дослідниці на окремі упущення чи й зауваги, що їх вона зможе врахувати у своїй майбутній науковій діяльності.

Так, у дисертації при використанні біографічного методу жодного разу не обумовлено неоднозначних поглядів Костомарова на імперську владу, його «лояльності» до неї. Зрештою, не використано і палких дискусій щодо цього самого письменника, науковця і громадсько-політичного діяча.

Інша заувага. Цитую дисертантку: «Слід наголосити, що історична тема паралельно осмислювалася і в українській прозі. Досягнення П.Куліша, І.Нечуя-Левицького, Б.Лепкого, С.Скляренка, П.Загребельного, Р.Іваничука, Р.Федоріва, В.Шевчука та інших так само формували нові принципи художнього моделювання минулих часів у відповідній родовій формі, збагачували проблемно-тематичний, жанрово-стильовий та поетикальний виміри українського письменства», – справедливо зазначає Ольга Товт (Автореферат, с.6). А де в цьому переліку Микола Костомаров, історичні оповідання якого не поступаються за своєю художньою вартістю і національною емоційністю творам перелічених авторів?

При всій ґрунтовності другого розділу дисертації, де йдеться саме про романтичну традицію у творчості письменника, ми не побачили словосполучення «Харківський гурток романтиків». Бодай задля годиться. Хоча вплив «Запорожской Старини» Ізмаїла Срезневського на світогляд Миколи Костомарова у дослідженні визнається і на ньому акцентується.

Як на мене, дисертація лише виграла б від викладу матеріалу в еволюційному розвитку, оскільки драми створювалися Миколою

Костомаровим у різні епохи від 30-х до 80-х років ХІХ століття, з різним осмисленням історичних подій, з різним світобаченням, а відтак і з різним жанрово-стильовим, тематичним та естетичним наповненням. Зрештою, відбиті в них також відмінна лексика, відмінні погляди на суспільні стосунки і стосунки з владою. Тут розкриття еволюційних змін Костомарова-драматурга, його авторської ідейно-естетичної свідомості лише доповнили б і поглибили б досліджувані у дисертації проблематику і поетику.

На мою думку, в рецензованій праці недостатньо місця відведено зв'язку п'єс Миколи Костомарова з іншими історичними творами, а також з його науковими студіями та публіцистикою. Адже драма як складний і багато в чому синкретичний жанр була у творчості письменника продуктом його поетичних та наукових зацікавлень. Певно, не випадково у цьому контексті дисертантка слушно зауважує, що й манера його наукових праць – художньо-публіцистична, белетристична. Костомаров був у науці белетрист, а у белетристиці – науковцем. Таке унікальне поєднання, до речі, стосувалося лише окремих творчих особистостей доби.

Утім, висловлені міркування слід сприймати як заклик до дискусії, аніж перестороги чи упередження.

Аналіз дисертації «Історична драматургія М.Костомарова: проблематика та поетика» засвідчив, що маємо справу з самостійним і структурно завершеним дослідженням, літературознавчим явищем, яке має незаперечну наукову і практичну цінність. Вільне володіння матеріалом, його глибокий фаховий аналіз та виклад, залучені й опрацьовані до аналізу тексти та аргументовані висновки відповідають поставленій меті та завданням і вповні зреалізовані.

Зміст і оформлення дисертації «Історична драматургія М.Костомарова: проблематика та поетика», автореферат і публікації відповідають вимогам п.п. 9-~~11~~ 12-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567 (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня

2015 року, № 656), а її авторка Ольга Олександрівна Товт вповні заслугоує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент -

доктор філологічних наук, професор,

учений секретар Державного університету

інфраструктури та технологій

університету

Я. В. Козачок

